

Drs. A.A.M. Rijnierse

No. 2.22

**OPVOLGINGSSITUATIE
OP VEEHOUDERIJ-
EN TUINBOUWBEDRIJVEN
IN WESTFRIESLAND**

L26

2.22 A

dupl

Maart 1970

**Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Streekonderzoek**

4073.70

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
HOOFDSTUK I DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	7
§ 1. Doel	7
§ 2. Basisgegevens	7
§ 3. Indeling naar bedrijfstype	8
HOOFDSTUK II ONTWIKKELING VAN HET GRONDGEBRUIK	9
HOOFDSTUK III DE OPVOLGINGSSITUATIE OP BEDRIJVEN MET BEDRIJFSHOOFDEN VAN 50 JAAR EN OUDER	11
§ 1. Opvolgingssituatie op alle tuinbouwbedrijven	11
§ 2. Opvolgingssituatie op de bloembollenbedrij- ven	12
§ 3. Opvolgingssituatie op de groenteteeltbedrij- ven	13
§ 4. Opvolgingssituatie op de fruitteeltbedrijven	13
§ 5. Opvolgingssituatie op de glasbedrijven	14
§ 6. Opvolgingssituatie op de gemengde tuinbouw- bedrijven	15
§ 7. Opvolgingssituatie op de veehouderijbedrijven	16
HOOFDSTUK IV OPVOLGINGSSITUATIE OP TUINBOUWBEDRIJ- VEN MET GEHUURD BOLLENLAND VAN BE- DRIJFSHOOFDEN VAN 50 JAAR EN OUDER	17
§ 1. De betekenis van zaakklaar gehuurd land	17
§ 2. Bloembollenbedrijven met gehuurd land	17
§ 3. Gemengde tuinbouwbedrijven met gehuurd land	18
§ 4. Groenteteeltbedrijven met gehuurd land	19
HOOFDSTUK V ONDERWIJSNIVEAU EN ARBEIDSPLAATS VAN DE OPVOLGERS EN HET AANTAL INWONENDE MEEWERKENDE ZOONS	21
§ 1. Onderwijsniveau van de opvolgers	21
§ 2. De bedrijven waarop de opvolgers werken	21
§ 3. Aantal bedrijven naar inwonende meewerken- de zoons	22
SAMENVATTING	24
BIJLAGE I OVERZICHT VAN DE GEMEENTEN IN HET GEBIED VAN ONDERZOEK	25

Woord vooraf

Op verzoek van de Provinciale Raad voor de bedrijfsontwikkeling in de land- en tuinbouw in Noord-Holland, heeft het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de opvolgingssituatie op veehouderij- en tuinbouwbedrijven in Westfriesland. Met het oog op de diversiteit van de in deze streek voorkomende tuinbouwbedrijven zijn de verschillende typen tuinbouwbedrijven (bloembollen-, groente-, fruitbedrijven etc.) afzonderlijk in beschouwing genomen.

Dit onderzoek naar de opvolgingssituatie beoogt in de eerste plaats een indruk te verschaffen van de vermoedelijke ontwikkeling van het aantal bedrijven in de komende jaren.

Het onderzoek werd verricht door drs. A.A.M. Rijnierse van de afdeling Streekonderzoek, in samenwerking met J.W. de Vries.

De Directeur.

(Prof. dr. A. Maris)

Mei 1970

HOOFDSTUK I

Doel en opzet van het onderzoek

§ 1. Doel

Dit onderzoek heeft tot doel een inzicht te geven in de opvolgingssituatie op de veehouderij- en tuinbouwbedrijven in Westfriesland 1). De opvolgingssituatie kan als volgt worden gedefinieerd: het al-of-niet-aanwezig-zijn van opvolgers op de bedrijven waar het bedrijfshoofd een zodanige leeftijd heeft bereikt, dat abdicatie binnen afzienbare tijd verwacht mag worden.

De opvolgingssituatie beïnvloedt de ontwikkeling van het aantal bedrijven. Gezien de verscheidenheid in bedrijfsstructuur is het van belang na te gaan hoe de opvolgingssituatie per bedrijfstype is.

Aan de tuinbouwbedrijven met gehuurd bollenland is een afzonderlijke beschouwing gewijd, gezien de grote omvang van het huren van bollenland buiten het gebied van onderzoek.

In hoeverre de bedrijven zonder opvolger in de toekomst een bijdrage kunnen leveren voor bedrijfsvergroting van andere bedrijven kon niet worden nagegaan. Evenmin kon de totale generatiedruk worden vastgesteld, omdat het basismateriaal hiertoe niet toereikend was.

§ 2. Basisgegevens

Het verzamelen van de gegevens vormt een belangrijk aspect van ieder onderzoek. Voor dit onderzoek kon gebruik gemaakt worden van gegevens uit de metelling 1968, waarin aan alle bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met het hoofdberoep in de land- of tuinbouw vragen werden gesteld over:

- a. het beschikbaar-zijn van een mannelijke bedrijfsopvolger van 14 jaar of ouder;
- b. de eventuele voortgezette schoolopleiding van deze opvolger;
- c. het eventuele meewerken op het land- of tuinbouwbedrijf van het bedrijfshoofd of van een ander.

In het geval, dat er meer dan één opvolger aanwezig was, werden alleen de gegevens van de oudste gevraagd en verstrekt. Dit houdt een zekere beperking in, omdat het op basis van deze gegevens niet mogelijk is aan te geven, hoe de totale opvolgingsdruk in het gebied van onderzoek is.

Van alle bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zijn de opvolgingsgegevens overgenomen.

---

1) Een overzicht van de 17 bij het onderzoek betrokken gemeenten is in bijlage 1 opgenomen.

§ 3. Indeling naar bedrijfstype

Het grote aantal bedrijven in het gebied biedt de mogelijkheid de onderlinge verschillen enigszins te typeren. Hiervoor is op grond van oppervlakenormen een globale indeling tot stand gekomen in:

- a. bedrijven met overwegend bloembollenteelt; hiertoe zijn gerekend die bedrijven, waarvan 60% of meer van de oppervlakte cultuurgrond met bloembollen en -knollen wordt beteeld;
- b. bedrijven met overwegend groenteteelt in de open grond; hier is de norm, dat 80% of meer van de oppervlakte cultuurgrond voor deze teelt in gebruik is;
- c. bedrijven met overwegend fruitteelt; hiertoe zijn gerekend die bedrijven, waarvan 80% of meer van de oppervlakte cultuurgrond door fruitteelt wordt ingenomen;
- d. bedrijven met overwegend tuinbouw onder glas; hier is de norm 1 500 m² of meer staand glas;
- e. gemengde tuinbouwbedrijven; hiertoe zijn die tuinbouwbedrijven gerekend, waarop bepaalde combinaties van teelten voorkomen zonder dat ze op grond van de voorgaande criteria tot de volgens a, b, c of d gespecialiseerde bedrijven konden worden gerekend;
- f. bedrijven met overwegend veehouderij; hiertoe zijn gerekend die bedrijven, waarvan 80% of meer van de oppervlakte cultuurgrond als grasland in gebruik is.

HOOFDSTUK II

Ontwikkeling van het grondgebruik

Een overzicht van de zeventien gemeenten, die bij het onderzoek betrokken zijn, is in bijlage 1 opgenomen. In de periode 1963-1968 nam de oppervlakte cultuurgrond in deze gemeenten af met 650 ha, dat is met zo'n 130 ha per jaar.

Tabel 1. Grondgebruik, 1963-1968

	Aantal ha in 1963	Aantal ha in 1968
Akkerbouw	628	1 565
Grasland	8 719	8 613
Tuinbouw	6 458	4 980
Cultuurgrond	15 805	15 158

Bron: C.B.S.

De oppervlakte akkerbouwgewassen is, als gevolg van een wijziging in de telling, in deze periode meer dan verdubbeld. In 1963 werden de vroege aardappelen namelijk tot de tuinbouw gerekend, in 1968 tot de akkerbouw. Tevens verklaart dit grotendeels het verschil in de oppervlakte tuinbouwgewassen in beide jaren, zoals blijkt uit een opsomming van deze teelten.

Tabel 2. Tuinbouwgewassen, 1963-1968

	Aantal ha in 1963	Aantal ha in 1968
Bloembollen	1 722	1 826
Groente in de open grond	1 451	1 962
Pit- en steenvruchten	609	749
Tuinbouw onder glas	19	32
Overige tuinbouw	672	413
Vroege aardappelen	1 987	-
Tuinbouw	6 460	4 982

Bron: C.B.S.

Het areaal groente in de open grond nam met 35% het sterkste toe, dat van de pit- en steenvruchten nam met 23% toe en het bloembollenareaal met 6%. De tuinbouwteelten onder glas breidden zich met 13 ha uit.

Volgens de metelling 1968 werkten toen 4 162 mannelijke arbeidskrachten in dit gebied in de agrarische sector, waarvan:

66% bedrijfshoofden,

18% meewerkende inwonende zoons,

1% overige inwonende meewerkende gezinsleden en

15% vreemde arbeidskrachten.

In de groep bedrijfshoofden werd meegeteld een aantal personen, wier hoofdberoep in feite buiten de land- en tuinbouw lag. Volgens gegevens van het C.B.S. hadden 2 520 bedrijfshoofden in 1968 hun hoofdberoep in de agrarische sector, ongeveer 20% van hen was veehouder en 80% tuinder. Meewerkende zoons, die niet inwonen bij het bedrijfshoofd, zijn in de groep vreemde arbeidskrachten opgenomen ingevolge de telinstructies bij de metellingen.

HOOFDSTUK III

De opvolgingssituatie op bedrijven met bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder

§ 1. Opvolgingssituatie op alle tuinbouwbedrijven

De opvolgingsgegevens van mei 1968 kunnen naar verschillende aspecten worden belicht. Zo zijn de leeftijden van bedrijfshoofd en opvolger van belang, zij zullen voor de tuinbouwbedrijven nu aan een nadere beschouwing worden onderworpen.

Tabel 3. Leeftijden van bedrijfshoofden $\geq$ 50 jaar en hun opvolgers op alle tuinbouwbedrijven

	Aantal bedrijfshoofden					in totaal
	naar leeftijd in jaren					
	50-54	55-59	60-64	65-69	$\geq$ 70	
Met een opvolger:						
< 20 jaar	46	27	8	5	1	87
20 - 24 jaar	64	39	24	8	1	136
25 - 29 jaar	19	39	20	8	1	87
30 - 34 jaar	1	14	28	8	5	56
$\geq$ 35 jaar	-	1	8	13	9	31
	130(17)	120(16)	88(12)	42(5)	17(2)	397(52)
Zonder opvolger 1)	140(18)	112(15)	75(10)	29(4)	7(1)	363(48)
Alle bedrijven 1)	270(35)	232(31)	163(22)	7(9)	24(3)	760(100)

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.
Bron: C.B.S.

De toelichting op tabel 3 kan beperkt blijven, omdat in de volgende paragrafen een nadere specificatie naar bedrijfstype wordt gegeven. Van de 760 bedrijfshoofden behoorde in 1968 66% tot de leeftijdsgroep van 50-59 jaar, terwijl 12% 65 jaar of ouder was. Dit laatste houdt verband met de praktijk van de bedrijfsoverdracht, die in de agrarische sector veelal niet precies op 65-jarige leeftijd van het bedrijfshoofd plaatsheeft.

Van alle bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder gaf 52% een opvolger op. De totale opvolgingsdruk wordt nader besproken bij de toelichting op het aantal inwonende meewerkende zoons.

De leeftijd van de opvolgers geeft, in relatie tot de leeftijd van de bedrijfshoofden, een logisch beeld te zien: naar gelang de leeftijd van de laatste hoger is, is ook die van de opvolger hoger. Van de 397 opvolgers was 22% 30 jaar of ouder, bij 35 van deze opvolgers had het bedrijfshoofd de 65-jarige leeftijd al bereikt. In veel van deze gevallen zal in feite de leiding van het bedrijf reeds bij de opvolgende zoon berusten, doch was het bedrijf nog niet van vader op zoon overgedragen. Er kon daarbij sprake zijn van een maatschap, firma of N.V. Verder bleek eveneens 22% van de opvolgers jonger dan 20 jaar te zijn, terwijl 30% in de leeftijdsklasse van 20-24 viel.

§ 2. Opvolgingssituatie op de bloembollenbedrijven

Volgens de indeling zijn tot deze groep gerekend de bedrijven, waarvan 60% of meer van de cultuurgrond door bloembollen en -knollen werd ingenomen. Van alle tuinbouwbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder behoort 21% tot dit bedrijfstype.

Tabel 4. Opvolging op de bloembollenbedrijven van bedrijfshoofden $\geq$ 50 jaar naar bedrijfs grootte en leeftijd opvolgers

	Aantal bedrijven							
	in to- taal	zon- der opvol- ger	met een opvolger					in totaal
			naar leeftijd in jaren					
			< 20	20-24	25-29	30-34	$\geq$ 35	
< 1 ha	35	23	1	3	1	4	3	12
1- < 2 ha	30	22	3	1	2	1	1	8
2- < 3 ha	24	15	2	2	3	-	2	9
3- < 5 ha	41	10	6	10	6	7	2	31
5- < 10 ha	22	4	1	10	2	4	1	18
< 10 ha	8	-	1	4	3	-	-	8
Alle opp.- klassen 1)	160(100)	74(46)	14(9)	30(19)	17(10)	16(10)	9(6)	86(54)

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.

Bron: C.B.S.

Op de 160 bedrijven bleek 41% van de bedrijfshoofden (van 50 jaar en ouder) geen opvolger te kunnen aanwijzen. Vooral op de bedrijven kleiner dan 3 ha was de opvolgingsdruk niet groot, op 33% ervan gaf het bedrijfshoofd een opvolger op, terwijl op de bedrijven van 3 ha en groter 80% van de 71 bedrijfshoofden een opvolger had.

§ 3. Opvolgingssituatie op de groenteteeltbedrijven

Tot dit type behoren de bedrijven, waarvan 80% of meer van de cultuurgrond beteeld werd met groente in de open grond. Van alle tuinbouwbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder behoort 27% tot dit bedrijfstype.

Tabel 5. Opvolging op de groenteteeltbedrijven van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar naar bedrijfs grootte en leeftijd opvolgers

	Aantal bedrijven							in totaal
	in to- taal	zon- der opvol- ger	met een opvolger					
			naar leeftijd in jaren					
			< 20	20-24	25-29	30-24	≥ 35	
< 3 ha	114	88	8	5	7	5	1	26
3 - < 5 ha	46	13	4	15	5	5	4	33
5 - < 7 ha	32	1	8	11	4	6	2	31
7 - < 10 ha	10	11	2	4	1	1	1	9
≥ 10 ha	6	-	1	3	2	-	-	6
Alle opp.- klassen 1)	208(100)	103(30)	23(11)	38(18)	19(9)	17(8)	8(4)	105(50)

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.
Bron: C.B.S.

De helft van alle bedrijfshoofden (van 50 jaar en ouder) had geen opvolger, een hoger percentage dan bij de bloembollenbedrijven werd waargenomen. Van alle groenteteeltbedrijven was 55% kleiner dan 3 ha, op deze bedrijven was het percentage met opvolgers 23, terwijl op de bedrijven van 3-5 ha op 72% een opvolger werd vermeld, en op de bedrijven van 5 ha en groter had 96% een opvolger.

§ 4. Opvolgingssituatie op de fruitteeltbedrijven

Dit type wordt gevormd door de bedrijven, waar de fruitteelt 80% of meer van de cultuurgrond beslaat. Van alle tuinbouwbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder behoort 7% tot dit bedrijfstype.

Tabel 6. Opvolging op de fruitteeltbedrijven van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar naar bedrijfsgrootte en leeftijd opvolgers

	Aantal bedrijven							in totaal
	in to- taal	zon- der opvol- ger	met een opvolger					
			naar leeftijd in jaren					
			< 20	20-24	25-29	30-34	≥ 35	
< 3 ha	16	10	-	2	1	2	1	6
3 - < 5 ha	12	8	1	-	2	1	.	4
≥ 5 ha	27	13	-	7	6	.	1	14
Alle opp.- klassen 1)	55(100)	31(56)	1(2)	9(16)	9(16)	3(6)	2(4)	24(44)

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.

Bron: C.B.S.

Het percentage bedrijfshoofden (van 50 jaar en ouder) zonder opvolger was met 56 hoger dan beide voorgaande bedrijfstypen. Van de 28 bedrijven met minder dan 5 ha fruit werd op 64% geen opvolger genoemd, voor de 27 bedrijven van 5 ha en groter was dit op 48% het geval. De zeer moeilijke omstandigheden, waarin de fruitteelt verkeert, maken het perspectief zelfs voor de moderne en goed geleide fruitteeltbedrijven bijzonder somber.

§ 5. Opvolgingssituatie op de glasbedrijven

Bedrijven, die minstens 1 500 m² staand glas hebben, behoren tot dit bedrijfstype. Van alle tuinbouwbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder behoort 2% tot dit bedrijfstype.

Tabel 7. Opvolging op de glasbedrijven van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar verdeeld naar bedrijfsgrootte en leeftijd opvolgers

	Aantal bedrijven					
	in to- taal	zon- der opvol- ger	met een opvolger			in totaal
			naar leeftijd in jaren			
			< 20	20-24	≥ 25	
1 500 - < 2 000 m ²	2	2	-	-	-	1
2 000 - < 2 500 m ²	2	1	1	-	-	1
2 500 - < 3 000 m ²	1	-	-	1	-	1
3 000 - < 5 000 m ²	8	1	2	4	1	7
$\geq 5 000$ m ²	1	-	-	1	-	1
Alle opp. klassen	14	4	3	6	1	10

Bron: C.B.S.

Het aantal bedrijven van dit type met een bedrijfshoofd van 50 jaar was niet groot. Op 4 van de 14 glasbedrijven was geen opvolger aanwezig. De oppervlakte tuinbouw onder glas op deze bedrijven bedroeg 5 ha, terwijl de totale oppervlakte in dit gebied 31 ha bedroeg.

§ 6. Opvolgingssituatie op de gemengde tuinbouwbedrijven

Hiertoe behoren de bedrijven, die niet volgens de normen, voor dit onderzoek gesteld, als gespecialiseerde bedrijven beschouwd worden en waarop een combinatie van verschillende teelten aanwezig is. Van de 760 tuinbouwbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder in dit gebied behoort 43% tot dit bedrijfstype.

Tabel 8. Opvolging op de gemengde tuinbouwbedrijven van bedrijfshoofden $\geq$ 50 jaar verdeeld naar bedrijfs grootte en leeftijd opvolgers

	Aantal bedrijven							in totaal
	in to- taal	zon- der opvol- ger	met een opvolger					
			naar leeftijd in jaren					
			< 20	20-24	25-29	30-34	$\geq$ 35	
< 1 ha	18	12	2	2	2	-	-	6
1- < 2 ha	74	58	4	1	5	4	2	16
2- < 3 ha	81	39	13	14	9	4	2	42
3- < 5 ha	90	31	16	18	15	6	4	59
5- < 10 ha	47	9	10	16	7	2	3	38
$\geq$ 10 ha	13	2	1	2	4	3	1	11
Alle opp.- klassen 1)	323(100)	151(47)	46(14)	53(16)	42(13)	19(6)	12(4)	172(53)

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.
Bron: C.B.S.

Bij dit bedrijfstype was de opvolgingsdruk op de kleinere bedrijven eveneens gering. Van de bedrijfshoofden (van 50 jaar en ouder) op de bedrijven kleiner dan 3 ha had 57% geen opvolger, terwijl op de grotere bedrijven dit percentage 28 bedroeg. Vooral vanaf 5 ha was de opvolgingsdruk groot, op 81% van de 60 bedrijven werd een opvolger aangewezen.

§ 7. De opvolgingssituatie op de veehouderijbedrijven

Deze groep omvat de bedrijven, waarvan 80% of meer van de cultuurgrond als grasland gebruikt wordt. Zoals reeds is vermeld, zijn deze gegevens al in een eerder stadium voor het Schager consulentenschap verwerkt. Daarbij zijn veehouderijbedrijven met minder dan 5 ha cultuurgrond buiten beschouwing gebleven.

Tabel 9. Opvolging op de veehouderijbedrijven van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar verdeeld naar bedrijfsgrootte

	Bedrijven		Oppervlakte cultuurgrond		Aantal bedrijfshoofden ≥ 50 jaar	
	in aantal	in %	in ha	in %	in totaal	met een opvolger
5 - < 10 ha	89	18	665	8	41	9
10 - < 15 ha	138	28	1 689	21	70	37
15 - < 20 ha	135	27	2 323	29	52	27
20 - < 25 ha	78	16	1 708	21	30	21
≥ 25 ha	54	11	1 677	21	32	24
Alle opp. klassen ≥ 5 ha	494	100	8 062	100	225	118

Bron: C.B.S.

Van de 494 veehouderijbedrijven bleek 46% kleiner dan 15 ha te zijn, terwijl 225 van alle bedrijven een bedrijfshoofd van ten minste 50 jaar had. Deze groep bedrijfshoofden kwam tot een gelijk percentage met opvolgers als de groep van tuinders, namelijk 52%. Naar oppervlakteklasse is er bij de veehouderijbedrijven een groot verschil waar te nemen: bij de bedrijven kleiner dan 15 ha had 41% van de 111 bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder een opvolger, terwijl bij de bedrijven groter dan 15 ha dit voor 63% van de 141 bedrijfshoofden gold.

HOOFDSTUK IV

Opvolgingssituatie op tuinbouwbedrijven met gehuurd bollenland van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder

§ 1. De betekenis van zaaiklaar gehuurd land

Een belangrijk aspect van de tuinbouwbedrijven in Westfriesland vormt het huren van bollenland, met name in de Wieringermeer. Bij de metelling wordt aan de telplichtigen gevraagd of men zaaiklaar land verhuurt. Blijkens de toelichting voor deze telling wordt onder zaaiklaar verhuurd land verstaan land, dat wordt verhuurd nadat hierop de eerste werkzaamheden, zoals het bemesten, het ploegen, eventueel het zaaien en andere voorjaarswerkzaamheden, door de verhuurder zijn verricht, terwijl de overige werkzaamheden, te weten de verpleging en het oogsten van het gewas, ten laste van de huurder komen. Zaaiklaar verhuurd land wordt gerekend tot het bedrijf van de huurder, met uitzondering van zaaiklaar verhuurd vlasland, dat tot het bedrijf van de verhuurder wordt gerekend.

Voor zover de oppervlakte zaaiklaar verhuurd land betrekking had op land verhuurd voor de teelt van bloembollen aan tuinders van 50 jaar en ouder in het gebied van onderzoek zijn de gegevens opgenomen. Met uitzondering van enkele bedrijven betrof het tuinbouwbedrijven, die in de Wieringermeer bollenland huurden. In het geheel ging het hier om 104 bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd 50 jaar of ouder was, met 127 ha gehuurd bollenland.

Opgemerkt dient te worden, dat het aantal bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met gehuurd bollenland in feite groter zal zijn. Voor zover de eerste werkzaamheden, zoals het bemesten en het ploegen niet door de verhuurder doch door de huurder worden uitgevoerd, wordt dit blijkens de toelichting voor de metelling niet geregistreerd. Hierdoor vallen de bedrijven die grasland huren en dit zelf ploegen buiten de registratie en de gegevens hierover zijn ook niet langs andere wegen te achterhalen.

§ 2. Bloembollenbedrijven met gehuurd land

Van de 160 bloembollenbedrijven (tabel 4) bleken 47 bedrijven (30%) bloembollenland te huren en 113 bedrijven niet. Uit tabel 10 blijkt dat op 70% van de bedrijven met gehuurd land een opvolger aanwezig was, terwijl dit percentage voor de bedrijven zonder gehuurd land 47 was.

Tabel 10. Opvolging op bloembollenbedrijven met gehuurd land van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar verdeeld naar bedrijfsgrootte

	Aantal bedrijven en oppervlakte gehuurd land in ha					
	in totaal		met opvolging		zonder opvolging	
	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha
< 1 ha	9	6,02	5	3,80	4	2,22
1 - < 2 ha	7	6,17	3	2,02	4	4,15
2 - < 3 ha	7	10,28	4	6,09	3	4,19
3 - < 5 ha	11	20,64	9	18,38	2	2,26
5 - < 10 ha	10	26,38	9	25,18	1	1,20
≥ 10 ha	3	10,-	3	10,-	-	-
Alle opp. klassen 1)	47(100)	79,49	33(70)	65,47	14(30)	14,02

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.

Bron: C.B.S.

Op bedrijven kleiner dan 3 ha werd naar verhouding minder land gehuurd (gemiddeld 1 ha per bedrijf) dan op de grotere bedrijven, waar gemiddeld ruim 2 ha per bedrijf werd gehuurd. Tevens was naar verhouding op de kleinere bedrijven het aantal opvolgers geringer dan op de grotere bedrijven: van de 23 bedrijven kleiner dan 3 ha was op 11 bedrijven geen opvolger aanwezig, terwijl van de 24 bedrijven van 3 ha en groter 3 bedrijven zonder opvolger waren.

§ 3. Gemengde tuinbouwbedrijven met gehuurd land

Van de 323 gemengde tuinbouwbedrijven (tabel 8) huurden 49 bedrijven (15%) bloembollenland bij en 274 bedrijven (85%) niet. Uit tabel 11 blijkt dat op 71% van de gemengde tuinbouwbedrijven met gehuurd land een opvolger aanwezig was, terwijl dit percentage voor de bedrijven zonder gehuurd land 50 was. Dit is ongeveer dezelfde verhouding als bij de bloembollenbedrijven.

Tabel 11. Opvolging op de gemengde tuinbouwbedrijven met gehuurd land van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar verdeeld naar bedrijfsgrootte

	Aantal bedrijven en oppervlakte gehuurd land in ha					
	in totaal		met opvolging		zonder opvolging	
	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha
< 1 ha	1	0,16	1	0,16	-	-
1 - < 2 ha	2	0,88	1	0,48	1	0,40
2 - < 3 ha	14	10,87	8	5,30	6	5,57
3 - < 5 ha	20	16,41	15	13,16	5	3,35
5 - < 10 ha	10	12,32	8	7,75	2	4,57
≥ 10 ha	2	2,78	2	2,78	-	-
Alle opp. kl. 1)	49(100)	43,42	35(71)	29,63	14(29)	13,79

1) Tussen haakjes het percentage bedrijven.
Bron: C.B.S.

Op bedrijven kleiner dan 3 ha werd naar verhouding minder land gehuurd, gemiddeld 0,70 ha per bedrijf, dan op de grotere bedrijven, waar gemiddeld 1 ha per bedrijf werd gehuurd. Ook hier was naar verhouding op de kleinere bedrijven het aantal opvolgers geringer dan op de grotere bedrijven: van de 17 bedrijven kleiner dan 3 ha was op 7 bedrijven geen opvolger, terwijl dit op 7 van de 32 bedrijven van 3 ha en groter eveneens het geval was.

§ 4. Groenteteeltbedrijven met gehuurd land

Tot de overwegend groenteteeltbedrijven zijn gerekend de bedrijven waarvan 80% of meer van de oppervlakte cultuurgrond bestaat uit groenteteelt in de open grond. Hieruit volgt, dat de oppervlakte bloembollenteelt op deze bedrijven niet groot kan zijn, hetgeen bevestigd wordt in tabel 12.

Tabel 12. Opvolging op groenteteeltbedrijven met gehuurd land van bedrijfshoofden ≥ 50 jaar verdeeld naar bedrijfsgrootte

	Aantal bedrijven en oppervlakte gehuurd land in ha					
	in totaal		met opvolging		zonder opvolging	
	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha
< 3 ha	4	1,45	1	0,42	3	1,03
5 - < 7 ha	3	2,00	3	2,00	-	-
7 - < 10 ha	1	0,86	1	0,86	-	-
Alle opp. kl.	8	4,31	5	3,28	3	1,03

Hoewel de aantallen in tabel 12 te klein zijn voor verdere beschouwing kan wel gewezen worden op het feit, dat ook hier op de bedrijven kleiner dan 3 ha de opvolging gering was.

In de oppervlakteklasse van 3 - < 5 ha kwamen geen bedrijven voor.

HOOFDSTUK V

Onderwijsniveau en arbeidsplaats van de opvolgers en het aantal inwonende meewerkende zoons

Op grond van de beschikbare gegevens is het mogelijk enige aspecten over het onderwijs van de opvolgers, over de bedrijven waarop de opvolgers werken en over het aantal meewerkende zoons toe te lichten. Daar de gegevens van de veehouderijbedrijven over deze aspecten niet beschikbaar zijn, blijven deze bedrijven in dit hoofdstuk buiten beschouwing. Omdat enerzijds tussen de verschillende typen van tuinbouwbedrijven naar verhouding geen of weinig verschillen aanwezig zijn en anderzijds een overzicht naar bedrijfstype het bezwaar met zich meebrengt van te kleine aantallen, worden de genoemde aspecten alleen behandeld en toegelicht voor alle tuinbouwbedrijven te zamen.

§ 1. Onderwijsniveau van de opvolgers

In mei 1968 werd bij de meitelling gevraagd welke schoolopleiding de opvolger na de lagere school heeft gevolgd. Voor de 397 opvolgers volgde:

hoger of middelbaar tuinbouwonderwijs	20%;
hoger tuinbouwonderwijs	75%;
ander voortgezet dagonderwijs	2%;
geen voortgezet onderwijs	3%.

Ruim 20% van de opvolgers had middelbaar of hoger tuinbouwonderwijs gevolgd. Hieruit blijkt duidelijk de betekenis van de middelbare tuinbouwschool te Hoorn. Verder volgde 75% van de opvolgers lager tuinbouwonderwijs. Dit heeft niet alleen betrekking op het gevolgde dagonderwijs aan de lagere tuinbouwscholen, maar ook op de dagcursussen die gevolgd zijn. Hoeveel personen alleen lagere tuinbouwschool gevolgd hebben en hoeveel alleen een cursus, is niet uit de gegevens van de meitelling 1968 af te leiden en kan ook niet ontleend worden aan andere bronnen.

§ 2. De bedrijven waarop de opvolgers werken

In het algemeen kan het voor een opvolger in de land- en tuinbouw van nut zijn gedurende een langere periode op een ander bedrijf te gaan werken. Men werkt tijdens die periode vaak als volontair met mogelijk enige vergoeding. Ook is het mogelijk tijdelijk in loondienst op andere bedrijven te gaan werken.

Uit de gegevens bleek, dat van de 397 opvolgers

78% op het ouderlijke bedrijf werkte;
17% op een ander tuinbouwbedrijf,

terwijl van 5% onbekend was, of en waar zij werkten.

Van de groep opvolgers werkzaam op een ander tuinbouwbedrijf mag verondersteld worden dat het hier niet alleen gaat om volontairs doch ook om een groep opvolgende zoons, die tijdelijk op een ander bedrijf in loondienst waren.

De groep, waarvan niet bekend was of zij op het ouderlijke dan wel op een ander bedrijf zullen gaan werken betrof in hoofdzaak opvolgers, die nog dagonderwijs volgden of in militaire dienst waren.

§ 3. Aantal bedrijven naar inwonende meewerkende zoons

Er is reeds op gewezen, dat uit de meitelling 1968 niet het aantal bedrijven met twee of meer opvolgers is af te leiden. In een dergelijke situatie zijn alleen de gegevens van de oudste zoon opgenomen. Om toch enige indruk te geven hoeveel bedrijven er mogelijk twee of meer opvolgers hebben, zijn ook de gegevens van de inwonende meewerkende zoons uit deze meitelling opgenomen. Van de 397 bedrijven met een opvolger had 27% geen inwonende meewerkende zoon 1); 46% één inwonende meewerkende zoon; 20% twee inwonende meewerkende zoons; 7% drie of meer inwonende meewerkende zoons.

In het geheel stonden op deze bedrijven te zamen 430 inwonende meewerkende zoons genoteerd.

Op 182 bedrijven werkte één zoon thuis mee, op 79 twee zoons en op 28 bedrijven drie of meer zoons.

Uit hoofdstuk II blijkt, dat van de 760 bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar 397 personen (52%) een opvolger hebben. Wanneer nu van de 107 bedrijven met twee of meer inwonende meewerkende zoons onder aftrek van de opvolgers de overige zoons ook als potentiële opvolgers worden beschouwd, dan bedraagt het aantal opvolgers: $397 + 79 + 60 = 536$. Hieruit zou dan volgen, dat voor 70% van de bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd 50 jaar en ouder is, een opvolger aanwezig zou zijn. De totale opvolgingsdruk is dus groter dan het aantal bedrijven met een opvolger. Om de vraag te kunnen beoordelen of het totale aanbod van potentiële opvolgers, waarbij dus 70% van de onderzochte bedrijven een opvolger zou hebben, verantwoord is, zou men moeten uitgaan van de economisch verantwoorde bedrijven. De gegevens in het kader van dit onderzoek geven hiertoe geen uitsluitsel.

Er is een duidelijke tendentie waarneembaar dat op de bedrijven kleiner dan 3 ha het aantal opvolgers geringer was dan op de grotere bedrijven. Wanneer de kleinere bedrijven in de toekomst niet voor bedrijfsvername in aanmerking komen, dan zouden er meer potentiële opvolgers zijn

---

1) Bij deze bedrijven was de opvolger of wel niet inwonend of wel werkzaam op een ander bedrijf.

dan er in feite bedrijven beschikbaar zijn. Dit wordt bevestigd door een onderzoek in het Grootslag, dat door de afdeling sociologie en sociografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen is verricht 1), waarin men tot de conclusie komt dat er in het Grootslag te veel zoons zijn, die tuinder willen worden.

---

1) Vgl. "Het Grootslag" door A. de Schutter en J.C. van Oordt, Wageningen 1969, pag. 126 en 127.

Samenvatting

Het onderzoek naar de opvolgingssituatie in Westfriesland heeft betrekking op alle bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met hoofdberoep in de land- of tuinbouw.

Op de veehouderijbedrijven had in 1968 52% van het aantal bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder een opvolger. Op de kleinere veehouderijbedrijven was dit percentage lager (nl. 41% op bedrijven < 15 ha) dan op de grotere (nl. 63% op bedrijven > 15 ha).

Van alle bedrijfshoofden in de tuinbouw van 50 jaar en ouder had 52% een opvolger. Op de bedrijven met overwegend bloembollen had 55% van het aantal bedrijfshoofden een opvolger. Op de fruitteeltbedrijven was dat percentage slechts 44.

Het percentage bedrijfshoofden met een opvolger was ook hier op de kleinere bedrijven lager dan op de grotere bedrijven. Dit was voor elk bedrijfstype het geval.

Voor de bloembollenbedrijven in Westfriesland is het bijhuren van land, vooral in de Wieringermeer, van grote betekenis. Op bedrijven waar land wordt bijgehuurd waren in verhouding meer opvolgers dan op bedrijven waar geen land wordt verhuurd.

Van de opvolgers volgde 20% een middelbare opleiding; 75% lager tuinbouwonderwijs, hetzij op een dagcursus.

Wat de opvolgingsdruk betreft, zij ten slotte opgemerkt dat - indien alle zoons van 14 jaar en ouder als potentiële opvolgers worden beschouwd en uitgegaan van de wenselijkheid dat bedrijven < 3 ha niet worden voortgezet - er in de toekomst meer potentiële opvolgers zijn dan levensvatbare bedrijven.

Bijlage 1

OVERZICHT VAN DE GEMEENTEN IN HET GEBIED VAN ONDERZOEK

Opperdoes
Medemblik
Wervershoof
Andijk
Hoogkarspel
Grootebroek
Bovenkarspel
Enkhuizen
Venhuizen
Wijdenes
Schellinkhout

Westwoud
Abbekerk
Sijbekarspel
Twisk
Midwoud
Nibbixwoud